

Els comentaris acerats d'un gran escriptor

Sagarra, mestre de la sàtira

El llibre *Poemes satírics*, de Josep Maria de Sagarra, editat per La Campana, ha estat presentat a Barcelona. La majoria d'aquestes peces, d'imatges dures i espectaculars, retraten la vida catalana de la primera meitat de segle.

L'esforç d'aplegar aquests poemes és degut a la tenacitat de Lluís Permanyer —que és un escriptor coratjós, un voluptuós de la troballa—, perquè la majoria d'aquestes petites obres mestres es conservaven com a tradició oral. En aquest recull laboriós han col·laborat des de Celestí Martí Farreres i Manuel Amat, entre els desapareguts, fins al fill del poeta, Joan de Sagarra, Ramon Garriga Marqués, i jo mateix, entre altres.

Vaig tenir el privilegi de tractar bastant Sagarra en els últims anys de la seva vida. Efectivament, a finals de la dècada dels 50, Sagarra col·laborà en *Destino*, revista de la qual jo era l'amoinat director. Molt sovint, dues o tres vegades a la setmana pel cap baix, el poeta visitava la redacció del carrer dels Tallers. Arribava al migdia amb el seu pas un xic descosit, una mica balancejat. Venia molt sovint de donar un tomb per la Rambla, de veure les parades d'ocells; passejava despreocupat i amb el nas a l'aire, com els senyors d'abans, content i fresc com una rosa. Li agradava fer una mica de tertúlia cap al migdia. És a dir, venia a la redacció i, tot seguit, al seu voltant s'organitzava una penya de la qual ell era centre, amb autoritat natural, fumant infatigablement les seves predilectes cigarretes Camel. En la conversa preniem part Josep Vergés i Joan Teixidor, que eren sempre a la redacció, i altres col·laboradors que s'hi deixaven caure cap al migdia: l'inoblidable Joan Cortés i Vidal, escardalenc i amb la seva veu de tro, un fals malhumorat supremament intel·ligent; Sebastià Gasch, que practicava l'admiració i la sorpresa permanent, una mena d'esglai burlleta; Josep Palau, que enfilava amb un barceloní mastegat totes les més altes idees; Celestí Martí Farreres, gran sagarrià, tan càustic, i d'ironies ben granades; Manuel Amat, que entrava i sortia com un argent viu; i, més fraternal, Josep Maria Espi-

nàs —i l'adjectiu és just i escaient—, que ha estat, amb Isabel Martí, l'editor d'aquesta antologia.

Era el poeta llavors —passada la seixantena— una personalitat ben segura de si mateixa. Havia escrit poesia lírica, cançons, poemes narratius, poesia religiosa, dramàtica, èpica, i també aquesta poesia satírica que naix de la mateixa arrel del llenguatge popular. En prosa era un mestre de la novel·la, de l'assaig, dels articles periodístics i de les memòries literàries. I, finalment, havia traduït dos dels més grans autors de la literatura, com són Dant i Shakespeare i va fer-ho sense sensació de fatiga ni de temor, amb una lliure i admirable comoditat, com si sopés cada nit amb aquests eminents fantasmes.

Josep Maria de Sagarra, home d'una antiga i noble sang rural, ha estat un dels ciutadans més civilitzats de Barcelona, jo diria de l'Europa del seu temps. La seva personalitat es va projectar, no tan sols a la vida literària, sinó al nostre àmbit social. Durant els cinquanta anys que es va dedicar a viure, apassionadament, el món quotidià barceloní. No se li va refredar mai la sang a les venes, ni va parpellejar esguardant el sot de la literatura de l'esperit llatí i de la civilització eterna. Crec que hauria pogut preguntar superbament, com Virgili, ¿qui gosaria dir que el sol menteix? (Virgili ho diu amb cinc mots d'or: *Solem quis dicere falsum audeat?*).

Josep Maria de Sagarra va escriure tota la seva vida versos satírics. Era un feudal de l'improperi: en ell la injúria es convertia en un luxe perquè tenia una visió del que el voltava aristocràtica, humanística i popular. I, alhora, disposava d'un llenguatge il·limitat, magnífic, espontani, benhumorat. Puc dir que el seu llenguatge sarcàstic era el més ample i el més precís de tota la nostra literatura, esperonat per una cultura apassionada dels llibres i dels homes. La barreja d'erudició i de la més directa actualitat, el duïen a una

Retrats de Josep Maria de Sagarra realitzats per Canals.

extraordinària gosadia. Era un tirà de les paraules i del ritme. Unia la violència verbal a la fina imatge lírica, la paraula obscena a la fina imatge enginyosa, la rialla antiga i aristofanesca a la pulcritud exacta de les seves reflexions. I tot, escrit amb una insultant facilitat i una felicitat plena i lliure.

Com he dit, llavors Josep Maria de Sagarra col·laborava a *Destino*. La redacció organitzava, en aquells temps una mica tristos, quan ens sentíem tan oprimits com ferits, uns sopars, amb el pretext de l'homenatge per un aniversari o per un èxit d'algun dels companys que col·labo-

rava a la revista. En aquestes ocasions, Sagarra endreçava als vells amics, als companys de la seva juvenesa, un poema d'homenatge entre satíric, familiar i cordial. Dos d'aquests grans poemes —potser els més llargs del recull— s'apleguen en el llibre de Lluís Permanyer. Són els dedicats a Valentí Castanys i Joan Cortés, que van complir la seixantena llavors, i el que va oferir al dibuixant i vell amic, company d'*El Be Negre*, Francesc Fontanals, que a *El Be Negre* signava «Soca», i a *Destino* amb el pseudònim de «Jip». Josep Maria de Sagarra llegia magníficament, amb una murrieria d'una co-

Dibuix de Mestres, que reflecteix el Sagarra de la Barcelona nocturna dels anys 20.

micitat indescriptible, amb veu gangosa i cançonera. Però el que és més extraordinari era la seva fluidesa: jo li vaig veure confegir el final d'aquest poema dedicat a Paco Fontanals i vaig quedar enlluernat. Va arribar al meu despatx del carrer dels Tallers de *Destino* i no tenia acabat el seu vers. S'assegué en mig del brogit dels que anaven i venien i va escriure a cremadent, fàcil com qui respira, els trenta o quaranta versos finals amb la seva lletra clara, neta, sense cap esmena. Amb un mig somriure als llavis i l'eterna cigarreta entre els seus dits molts...

Ja estan doncs les insolències sagarrianes a la disposició de la gent curiosa del que ha estat la literatura i la vida catalana a la primera meitat del segle que ara s'està acabant. Certament, molts trobaran els poemes massa forts, com es diu vulgarment, excessius, d'imatges dures i espectaculars, i rabejant-se en la concupiscència que produeix la divertida i molt sovint merescuda manca de respecte a les persones i a les institucions de temps passats, encara que relativament pròxims. Els homes i els fets són adjectivats d'una manera fulgurant i definitiva, en una bacanal de metàfores, deshonestes-

dades, penjaments, vituperis i riallades.

La literatura castellana té molts satírics «ad personam», que van des de les *Coplas de Ay Panadera* fins a finals del XIX. Els més importants —Quevedo i possiblement Góngora—, són d'una ferocitat intel·lectual, concentrada i amarga, d'una retòrica d'or i negre, amb regust de cendra. En el cas de Josep Maria de Sagarra les impressionants procacitats sempre posseeixen un aire de joc, i dintre de la seva intemperància, una secreta i burlesca bonhomia. Però no li agradava la vida que va suportar, com a nosaltres ens irrita la mediocritat socialdemòcrata que ens volta «en aquest món del sàtrapa i del xai», com diu Sagarra, on els xais sempre tenim la raó i els sàtrapes no la tenen mai. Estimem la seva sulfurada protesta davant de coses eternament repetides, de les situacions monòtonament iguals. Davant d'això Josep Maria de Sagarra sí que va reaccionar, violent i magnífic, com es pot comprovar en el final del poema dedicat a Francesc Fontanals, que va llegir, amb la veu volgudament fastigosa del *Dies irae*, la nit del 23 de febrer de 1960 a Les Set Portes. Paco Fontanals —que anava vestit magníficament, amb *smoking* i una banda creuant la impol·luta camisa, amb ulleres negres, i cofat com un nabab del petroli—, va estremir-se d'una joia desvergonyida en sentir aquesta invocació final i categòrica:

«Sí, Fontanals, enmig de les ocades,
les llocades i les atzagaiades
de cada entès i cada desentès,
nosaltres no fem l'ofès,
ni ens espantem de res,
tant si el mal és etern com transitori,
i ens limitem al nostre ciri encès
en el modest instant de l'ofertori.
I per això entrarem al regne de la Fosca,
o al regne de la Nit,
sense cap creu ni cap medalla al pit,
sense haver matat una mosca,
ni amb altre capital constituït
que els dos llençols del llit;
però això sí, havent dit,
i proclamat i repetit,
amb veu sistemàtica i clara,
ahir i avui i sempre i ara
aquest magnífic crit,
aquest solemne crit de LA MARE,
DE LA MARE, LA MARE, LA MARE,
LA MARE QUE ELS HA PARIT.»

Néstor Luján